

NORSK SPRÅK MOT ÅR 2000

Av Svein Lie

En forelesning på Lørdagsforum, en forelesningsserie i sentrum, arr. av Institutt for nordisk språk og litteratur, Universitetet i Oslo, 1985.

Innledning

Overskrifta her indikerer at dette skal handle om hvordan norsk språk ser ut i år 2000. Det kommer det ikke til å gjøre, og det av en bestemt grunn, nemlig den at det kan vi ikke vite – det vi derimot kan vite noe om, er utviklingstendenser i dag som peker fram mot år 2000. Problemet er bare at det som er tendensen i en periode, ofte endrer seg i neste periode. Utviklinga skjer ikke etter så klare linjer som en ofte trur, og som mange prognoser om framtida forutsetter. Det er en rekke eksempler på det fra mange kanter, og det gjelder nok også språklige forhold – istedenfor å snakke om år 2000 skal vi i stedet heller si at vi snakker om utviklingstendenser i dag, og hva morgendagen bringer, lar vi heller stå åpent.

Når vi snakker om utviklingstendenser, forutsetter det at faktisk skjer en forandring. La oss da i utgangspunktet ha det helt klart at forandring er det normale i språkhistoria. At språket er uforandra gjennom mange generasjoner, er nokså uvanlig.

Nå vil kanskje noen si at det finnes mange gode eksempler på det motsatte kan skjje engelsk. for ikke å snakke om islandsk. Til det er å si at riktignok er skriftspråket noenlunde stabilt, iallfall om vi tenker på ortografien, men uttalen har forandra seg ganske mye over tid. Det gjelder islandsk, og det gjelder engelsk. I engelsk regner en med at ord som *take* og *bite* en gang ble uttalt som de ble skrevet, men at seinere lydendringer har ført til at infinitivsendinga har falt bort (som i trøndersk og delvis i nordlandsk), og at den lange vokalen i rota er blitt diftong. Den samme diftongeringa har vi også fått i tysk, men der ble skrifta standardisert først etter overgangen, så der ser vi diftongen også i skrift: *mein*, *Zeit* o.l.

Men om lydendringer i noen språk kan gå langsomt, så vil en ofte ha andre typer forandringer: Ord kan skiftes ut, grammatikken kan endre seg over tid osv. Så på ett eller annet område er det gjerne forandring på gang i de fleste språk til enhver tid,

Vi kan jo også snu spørsmålet rundt og spørre: Hvorfor skulle det nå ikke være slik? Ville det være rimelig at nye generasjoner tar etter alle trekk i foreldrenes språk akkurat slik foreldrene uttaler dem? Vi veit jo også at det bestandig er noe variasjon i det språket en hører rundt seg, og er det da ikke rimelig at det skjer noen små forskyvninger fra generasjon til generasjon?

Før vi tar for oss noen konkrete fenomener i norsk, la oss også ha klart for oss at språkendringer kan skyldes forskjellige forhold:

1. Ytre forhold
2. Indre språklige forhold.

Ytre forhold er slikt som at engelsk påvirker norsk i dag, at nye samfunnsforhold krever nye ord, at et byspråk påvirker en dialekt i nærheten o.l. Slike ting er vi vanligvis ganske oppmerksomme på.

Men det finnes også indre årsaker til at språk forandrer seg. Og derfor kan språk eller dialekter som lever nokså isolert, også gjennomgå store forandringer gjennom tidene. Et eksempel på det er setesdalsk, som kanskje er den dialekten i Norge som er vanskeligst å forstå for nordmenn flest. Og det skyldes ikke bare at den har bevart mange gamle trekk, for det har gudbrandsdalsmål og andre også, kanskje like mye. Men setesdalsmålet har gjennomgått mange forandringer i uttalen gjennom tidene, og det er kanskje det som aller mest gjør at dialekten er så vanskelig å forstå.

Og hva er det så for indre språklige forhold som gjør at språket forandrer seg? For det første er det en del lydlige ting som spiller inn. For eksempel er det i en rekke språk eksempler på at lange vokaler blir diftonger – vi hadde ovafor eksempler fra engelsk og tysk, Og vi kan ellers nevne italiensk og spansk, som fra latin *bonus* (lang o) har fått hhv. *buono* og *bueno*. Eller sognemål og islandsk, som har fått /ao/ av eldre lang á (eller å). Og tendensen ser vi også i Oslo-mål, som har tendenser til diftonger i ord som *pen* (/peæn/), *måte* (/måate/) o.l. Det ser ut til å være nokså allment at en vokal som er lang, kan være vanskelig å holde stabil gjennom hele vokalen, og derfor kan den gli noe og bli diftong. Det samme skjer ikke ved korte vokaler.

Ellers vil lydendringer ofte gå ut på å gjøre uttalen lettere på en eller annen måte.

Talespråket.

Vi skal først se på noen tendenser i talemålet. Og vi skal begynne med noen lokale fenomener, noe en kan iaktta i talemålet i Oslo.

Først en sak som ikke i og for seg er helt ny, men som er relativt ny, og som antakelig sprer seg fremdeles. Det gjelder bortfall av vokalen i -en i visse tilfeller. En sier f.eks. ikke lenger her *maten*, med vokal i endinga, men nærmest *mat'n*. Likeså *kass'n* (*kassen*), *hans'n* (*Hansen*), *lars'n* (*Larsen*) osv. I ord på -r fører det til at r og n smelter sammen slik at et ord som *mur* får i bestemt form uttalen *muurn*. og i ord med tonelag 2 kan vokalen forlenges eller fordobles, slik at vi får *faarn*, *broorn* o.l., likeså *aant* (for annet). De som har tjukk l, kan også få dette i *skoorn* o.l. Det er også dette som ligger bak uttalen *gæærn* (av *galen* - med tjukk l).

Dette bortfallet av e kan vi også få i andre stillinger, Og vi kan få uttaleformer som *føølse* (*følelse*), *væærlse* (*værelse*), *deers* (*Deres*), *kjæærste* (*kjæreste*), *jøørde* (*gjøre det*), *baarlitt* (*bare litt*) osv.

Det kan se ut til at denne tendensen er sterkere i Oslo vest enn i Oslo øst. Det gjelder især de siste eksemplene.

Slikt bortfall av e finner vi også i tysk *mit'n* (*mieten*) *hab'm* (*haben*), og likeså i dansk, der den har gått mye lenger, slik at også e i slutten av ord som *dame* kan falle bort og vi får uttalen *dam'm*.

Så et annet lydlig fenomen, som ikke så mange legger merke til. Det er vel kjent at en i store deler av landet har både vanlig l og tjukk l. Det skal vi ikke ta opp her. Men mindre kjent er det at vi også har en annen l-lyd, og at den brer seg enkelte steder, bl.a. i Oslo. Jeg tenker da på den lyden vi har i ord som *perle* og *jarl*, og som vi altså vanligvis skriver rl, Den forekommer stadig oftere i ord som skrives med l, f.eks. *bolig*, *politi*, *hul*, *skole* (om en da ikke har tjukk l), *bil*, *syl*. Den kan også forekomme fremst i ordet: *lene*, *liv*, *løype*. Den forekommer ikke i alle posisjoner, i Oslo ikke etter a og å, men i Østfold hører en samme l-en også der: *ball*, *voll*.

Når en får denne uttalen av l, vil uttalen av ord som *rødlig* og *rørlig* falle sammen. Og om en ser skolebarn skrive *skorle* (for *skole*), så ligger nok årsaken her.

Det er også mulig at denne uttalen av l har «ansvaret» for at s foran l i mange dialekter har utvikla seg til en sj-lyd: /sjlå/ (*slå*). Når l-en trekkes lenger tilbake i munnen (og blir retrofleks), trekker den s-en med seg

Et fenomen som flere har lagt merke til – og som kan sette sinnene i kok i Aftenpostens lespalter – er genitiv med *sin*. En ser også i skrift stadig oftere uttrykksmåter som *hvem sin bil* og *Kari sitt hus*. Og når i dag ser det så ofte i skrift, er nok grunnen av det er blitt ganske vanlig i talespråket også på Østlandet, især Oslo.

Fra noe eldre tider er dette en vanlig uttrykksmåte. i andre deler av landet, nemlig Vestlandet og Nord-Norge. Opprinnelig. kommer det fra tysk, hvor en kan si *dem Mann sein Haus* (vsa. det enda mer aksepterte *das Haus des Mannes*), og det gir nesten direkte *mannen sitt hus* når vi setter inn norske ord.

Men når det brer seg på Østlandet i dag, især i de yngre årsklasser, har det nok også andre grunner. Genitivs-s-en var opprinnelig kasusending som ble lagt til hovedordet (overleddet) i et uttrykk, slik *Haralds hårfagre sønn*, altså med s-en på *Harald*, som er hovedordet. I dag har s-en frigjort seg fra hovedordet og blir nå satt på slutten av et uttrykk, sjøl om det siste ordet ikke er substantiv: *Harald hårfagres sønn*, *mannen i gatas*, *de tos* (Aft.) o.l. En kan også støte på uttrykk som *alle her på jobbens mening*, *far mins* (Stein Mehren), *firmaet som eier oppbevaringsboksenes* (*ansvar*) og det som verre er.

Dette er nok en viktig bakgrunn for spredningen av *sin*. Og når s-en først har frigjort seg og ikke lenger er en vanlig kasusending, ligger det nær å tydeliggjøre denne genitivsmarkøren. gjennom å bruke *sin*. Og det ser for meg ut til at sin aller lettest

kommer inn der genitivs-s-en blir borte (i tale eller skrift), altså i ord på -s. Et par autentiske muntlige eksempler: *SAS sitt styre* (Rolf Presthus 1981), *Edvin Moses sin klasse* (Tor Aune, NRK 1981), Og et skriftlig: *Arne Næss' sine evner* (Aftenposten 1985), *Deminex sine interesser* (annonse).

I tillegg er *sin* kommet for fullt i uttrykket *hvem sin*. Her er problemet i f.eks. Oslo-målet, at språket så å si mangler en genitiv av *hvem*, for *hvis* er lite brukelig for de fleste. Noen løser problemet ved å danne en ny genitivs-form *hvems*, men etter hvert vil enda flere løse det ved den enda nyere varianten *hvem sin*, og når vi så har fått *hvem sin* og *SAS sin*, får vi lett også *Ola sin, far min sin* osv.

Vi har så langt sett på noen trekk ved talemålet i Oslo. Vi skal nå utvide perspektivet litt og se på språkutviklinga på andre steder.

Et spørsmål mange stiller, er hvordan det går med dialektene, om de endrer seg, om de blir borte eller hva. Det fins det ikke et enkelt svar på, men skal vi nærme oss et svar, er det nyttig å se på språkutviklinga i tettbygde områder, tettsteder, stasjonsbyer, småbyer og større byer. Vi skal først se på noen tilsynelatende bagatellmessige småforandringer som skjer her og der.

Et slikt lite trekk er at en flere steder får samme form i subjektsform og objektsform i pronomenet i 2. pers. flertall, der en tidligere hadde ulik form. Mens f.eks. Valdres-målet stort sett har *de – dikkan* (*de må vaske dikkan*), så får Fagernes-målet *dikkan – dikkan* (*dikkan må vaske dikkan*). Det samme finner vi på mange andre tettsteder: Odda, Byglandsfjord, i Trondheim (*dokk – dokk*) ofl. Andre steder kan dette ha vært gjennomført tidligere (Gudbrandsdalen, Nord-Norge).

Det interessante med dette er at det er ei forenkling av bøyingsystemet. (Det har vi også gjennom tidene mange steder fått i andre pronomener: *han – han, dei – dei, dem – dem*.) Og vi ser også at dette er ei endring som ikke kommer fra skriftspråket. Flere av dialektene ligger nærmere nynorsk, og bokmål har helt andre former.

Et annet tilsynelatende uviktig trekk er det at bøyning av ord kan bli enklere i mange dialekter. I noen dialekter har et ord som *bekk* forma *bekkjen* i bestemt form, og *veg* kan ha *vejen*. Vi ser altså at grunnordet kan ha ulik form i ubestemt og bestemt form. (Grunnen er at bakre konsonanter, velarer, som g og k blir dradd fram, palatalisert, framfor fremre vokaler, som vi har i endinga -en.) Og det vi ser flere steder, er at slike vekslinger blir borte i dialekten. Også dette er ei slags forenkling.

En liknende type forenkling kan vi ha i flertallsformer av substantiv. Som i nynorsk har flere dialekter flertallsformer som *gutar* og *bekker*, altså dels -ar, dels -er i hankjønnsord. Og det vi ser flere steder, er at yngre mål (i tettsteder, byer) gjerne får utjamning til *gutar* og *bekkar*. Og tilsvarende med hunkjønnsord: *bygder* og *øyar* blir utjamna til *bygder* og *øyer*. Og vi ser igjen: Dette er ei forenkling av bøyingsmønsteret, men det går på tvers av mønsteret i skriftspråket, dvs. her nynorsk,

Noe liknende kan vi se i bestemt form flertall. Mens eldre Ringeby-mål (iflg. Arne Torp) har *gutan* og *sengen* og *husa* (NN *gutane*, *sengene*, *husa*), så får en i stasjonsbymålet i Ringeby ikke bare *gutan*, men også *sengan* og *husan* (eller *husa*). Vi ser altså at vi igjen får ei forenkling som går på tvers av skriftspråka, både bokmål og nynorsk. Men liknende utvikling finner en andre steder: Trondheim og Molde har fått -an i alle kjønn, mens omlandet har forskjellige endinger, og i intetkjønn har vi fått -an i så å si hele Nord-Norge.

Et par eksempler fra verbbygging: I Trøndelag skiller en vanligvis mellom verb som *kaste*, *peke*, som ikke har ending i infinitiv: *kast*, *pek*, og verb som *være*, *lese*, som har -a (el. -å): *værra*, *læssa*. I yngre Trondheim-mål mister de siste også endinga: *å vær*, *å læs*. Også dette er ei forenkling av systemet – uten noe støtte i noe skriftspråk.

I mange dialekter får sterke verb som *komme* en annen vokal i rota i presens: *kjem*. I flere dialekter blir denne forskjellen borte. På steder som Karmøy, Haugesund, Odda, Stord og Høyanger får en nå samme form i rota i begge tilfeller: *å koma* – *kome*. Også dette må være ei forenkling. (En kunne kanskje tenke seg, at det var påvirkning fra bergensk, men da skulle vi få *kommer* i presens, ikke *kome*, som vi gjør.)

I alle disse eksempla vi har sett her, har vi sett at dialekten har gjennomgått ei forenkling – språkssystemet har blitt enklere. Og i disse tilfellene skyldes ikke endringene ytre påvirkning, iallfall ikke direkte, men har sine røtter i indre forhold i dialekten. Det kan se ut som at når dialekten blir utsatt for et visst press, blir mindre stabil, så vil en gjerne få slike forenklinger. (De forenklingene vi har tatt for oss her, kan alle kalles analogi. Det er da trekk som finnes ved ei gruppe ord, gjerne ei større og viktigere gruppe, som overføres til ei anna gruppe.)

Det vi nå har tatt for oss, er forandringer som i hovedsak skyldes indre forhold i dialekten. Forandringene har ikke kommet som påvirkning eller lån fra andre dialekter. Men vi har også slike forandringer, altså forandringer som skyldes påvirkning utafra. Et godt eksempel er skarre-r.

Skarre-r (eller bakre r) kom til kystbyene i Norge (opprinnelig fra Frankrike) rundt 1800. Rundt 1900 ble skarre-r brukt i kystbyene fra Arendal til Florø og dessuten i de ytre delene av Agder.

Det som er interessant, er da hva som har skjedd i vårt århundre. For det viser seg at skarre-r i de siste par generasjonene har ekspandert ganske kraftig. Blant de yngre er skarre-r i dag vanlig i det meste av Agder, Rogaland og Hordaland. I store deler av Rogaland og Hordaland er det nå slik at de eldre «ruller» på r-en, mens de yngre «skarrer».

Dette kan ikke skyldes indre forhold i dialekten. Her er det opplagt ei ytre påvirkning fra byene på dialektene. Det er språket i vestlandsbyene som etter hvert, har fått større innflytelse på språket i de dialektene som er det naturlige opplandet for byene.

Noe som gjør denne utviklinga spesielt interessant, er at vi her har noe som ekspanderer trass i at det ikke har støtte i østlandsk eller Oslo-mål. Om vi kan

generalisere ut fra dette, kan vi si at språket i nærmeste by betyr mer for språkutviklinga i en dialekt enn «normalspråket» eller Oslo-målet (om da ikke Oslo er nærmeste by). Dette gjelder kanskje ikke alltid, men i mange tilfeller ser det ut til å stemme.

Vi har også andre eksempler på at byspråket trenger seg inn i dialektene omkring. Det er påvist at former som *bygdå*, som vi finner i Stavanger, trenger ut de eldre formene *bygdo* i Ryfylke og *bygdæ* i Dalane. Fra Trondheim har pronomenformer som *æ*, *mæ* og *dæ* kommet til Kristiansund (Nordmøre ellers har *e*, *me* og *de*). Nyere Trondheimsformer som *å vær*, *å læs* trenger seg inn på Levanger og andre tettsteder i Trøndelag. Alle disse eksempla følger samme mønster som det vi nevnte ovafor.

Det kan være litt interessant å se hvordan disse forandringene sprer seg. En pleier ofte å sammenlikne spredningen med ringer i vannet – det sprer seg fra et punkt utover i flere retninger inntil det mister sin kraft. Og i mange tilfeller er det nok et dekkende bilde. Anders Steinsholt, som i 30-åra undersøkte språket i Hedrum, kunne vise hvordan trekk fra Larvik-målet spredte seg oppover i bygda så å si fra gard til gard. Og på samme måte har nok mange fenomener bredt seg utover gjennom tidene. Dermed får vi sammenhengende områder som har de samme språklige trekkene, og det er jo det som også er grunnlaget for at vi kan lage dialektkart slik vi gjør det.

Men i våre dager – og delvis også tidligere – sprer nye språktrekk seg ofte annerledes. Vi ser f.eks. at trekk fra Trondheims-målet sprer seg til steder som Stjørdal, Levanger, Løkken o.l., altså tettsteder i nærheten – og vi nevnte også at trekk fra Trondheim har kommet til Kristiansund uten at dialektene imellom er berørt. Det ser altså ut til ofte «hopper» et fenomen fra en by til andre, gjerne mindre byer, og tettsteder i nærheten – før bygdedialektene i nærheten blir berørt.

Dette kan vi også se i Brunlanes, som er nøye utforska av engelskmannen Peter Trudgill. Han har påvist at trekk fra Larvik lettest slår rot i Stavern og dernest (direkte eller via Stavern) i Nevlunghamn og Helgeroa. Alle disse stedene omkranser jo som kjent Brunlanes. Men bygdelagene imellom disse byene og tettstedene er likevel de siste som overtar de nye språktrekkene som kommer.

Et eksempel til: Fortidsformer som *frøys* og *brøvt* har oppstått i bymål i Sør-Øst-Norge. Derfra har de i dette århundret spredt seg til de fleste bymål i Norge, like til Finnmark. Og det har skjedd – uten at bygdemåla rundt omkring er påvirket i noen særlig grad, iallfall ikke før svært nylig.

Siden vi nevnte former som *frøys* bør vi også si et par ord til om disse orda. De gamle formene er som regel *fraus* o.l., mens «den dannede dagligtale» i byene hadde *frøs* fra dansk. Formene med *øy*, mener noen, har oppstått som et slags kompromiss mellom disse. *Fraus* virka for «bondsk» i byen, og *frøs* var for «fint» for mange, og dermed har bydialekten kompromissa med *frøys* og *brøyt* og *skøyt* osv.

Om dette er den korrekte forklaringa, skal være usagt, for ikke alle er enig i den. Men vi har eksempler på nyere former som etter mitt skjønn må forklares slik. Fra gammelt av sier en i Valdres og Hallingdal *gutadn* (eller *gutatn*) for *guttene*. Men hos yngre kan en ofte høre *gutan*. Og det er en form som ikke er lånt utafra, for ingen dialekter i nærheten har *gutan*. Flatbygdene på Østlandet har helst *gutta* (Oslo-området og nordover) – eller *guttane* (sør for Oslo). Forklaringa er vel helst at endinga føles nokså avstikkende, og dermed «sliper» en bort det mest avstikkende elementet, d-en, uten å bryte ellers med dialekten. Det stemmer jo også med at en kan høre former som *jentun* (= *jentene*), med den tradisjonelle endingsvokalen, som ikke kan være lånt utafra.

Når en er interessert i hvordan dialektene utvikler seg, er de nye industristedene som har oppstått i vårt århundre, spesielt interessante. Jeg tenker da på steder som Odda, Tyssedal, Høyanger, Årdal, Mongstad o.a. Men de gir oss ikke noe entydig svar, siden språkutviklinga har vært nokså ulik på de forskjellige stedene. Men på den andre sida – nettopp forskjellen kan fortelle oss hva som betyr noe for hvordan språket utvikler seg. For det viser seg f.eks. at mens Årdal har bevart et språk som ligger svært nær opptil det gamle målet i Årdal, så har Odda og Tyssedal nå dialekter som avviker en god del fra det gamle Hardanger-målet. Dette må nok sees i sammenheng med hvor innflytterne til disse nye stedene kom fra. For det viser seg at i Årdal kom de aller fleste fra Indre Sogn, mens Odda og Tyssedal hadde langt flere som kom fra steder lenger unna, med avvikende dialekter. Også Høyanger hadde flere innflyttere fra steder utenom Sogn, og her ble den nye dialekten mer ulik det gamle sognemålet enn i Årdal. Og ser vi nærmer på Odda og Tyssedal, som jo ligger svært nær hverandre, så ser vi også at det er blitt forskjeller mellom disse. For Tyssedal har tatt opp østlandstrekk som *jeg* /*jæi*/ og *husa*, mens Odda har *eg* og *husene*. Og ser vi nærmere etter, så ser vi også at det var langt større andel av innflyttere fra Østlandet enn det Odda hadde. Odda er derfor mer prega av bergensk og vestlandsk enn det Tyssedal er. På den andre sida ser vi også at i det aller siste har det begynt et visst innpass av trekk fra Odda-målet i Tyssedal, som *eg*, som altså er på veg inn igjen på stedet. Det må henge sammen med at bedra kommunikasjoner, skole-sentralisering o.l.

Når det gjelder de aller yngste industristedene, som Mongstad, Kårstø o.a., så er det for tidlig å si noe om utviklinga der. Vi må først få en generasjon som er vokst opp på stedet før vi kan danne oss et bilde av det som blir fellesspråket på stedet.

Vi har nå sett mange eksempler på at dialektene har forandra seg. Ofte er det bydialekter som presser på og gjør at eldre dialekttrekk forsvinner. Et naturlig spørsmål er da: Bli dialektene borte?

Hva som vil skje på lang sikt, kan vi ikke si noe om. Men om vi ser på tendenser i dag, kan vi kanskje si: «Både ja og nei». Det ser ut til å være en tydelig tendens til at språktrekk som bare finnes på et lite sted og altså ikke er felles for et større område, står i fare for å forsvinne. Men trekk som større områder er felles om, ser ut til å stå nokså sterkt, især om det har støtte i en by i området. Vi får dermed en viss tendens til det en

kunne kalle regionmål eller områdedialekt eller landsdelsmål. Det kan være trøndersk, jærsk, vikkværsk o.a.

I Trøndelag f.eks. får vi mer og mer et språk som likner Trondheims-målet. De enkelte særdraga som skiller ei bygd fra ei anna, blir borte hos de yngre, mens det som er felles for hele Trøndelag, som *æ* og *itj*, palatalisering i *manjn* og liknende ord, står fast uten tendenser til å forsvinne.

På Jæren står de språkdraga som samler alle dialektene der, fast: b, d, g i ord som *gaba*, *gada*, *kaga*, infinitiv på -a: *kryba*, hunkjønnsendinger på -å: *oljå*, *bygdå*, adjektiver på -e: *Han e' kjekke*. Alt dette har også støtte i Stavanger bymål.

Denne tendensen i retning av områdedialekter er ikke like sterk overalt. Det er mindre klart når området ikke har et klart sentrum som områda omkring graviterer mot, som f.eks. Sogn. Det er heller ikke så entydig på Østlandet, pga. Oslos dominerende stilling. Det er nok klart at Oslo-målet påvirker dialektene i områda rundt Oslo (Bærum, Romerike, Follo). Men Oslo har såpass sterk stilling at det øver en viss innflytelse os lenger unna på Østlandet. Den er likevel ikke entydig. På Sør-Østlandet, fra Drammen og Ski og sørover, står former som *guttane* og *bilane* urokka, mot *gutta* og *bila* lenger nord.

Når det gjelder Østlandet, kan vi også merke oss at det regionmålet eller den områdedialekten som står under innflytelse av Oslo-målet, helst tar opp i seg de folkelige variantene av denne dialekten, altså heller østkantmålet enn vestkantmålet.. Når *fraus* og *braut* blir bytta ut, er det ikke med *frøs* og *brøt*, men med *frøys* og *brøyt*. Og når *børi* og *skøri* og *fønne* blir bytta ut, er det ikke med *båret* og *skåret* og *funnet*, men med *bært* og *skjært* og *finni*.

Når vi først snakker om dialekter og dialektutvikling, kan det også være interessant å se hva som skjer i våre naboland, f.eks. Danmark. Jørn Lund hevder at bare 4 % av danskene i dag snakker dialekt – og alle kan også riksspråket. En snakker også i Danmark om «regionalsprog», men da er det en variant av riksspråket, «rigsmål». For når danskene forlater dialekten, går de ikke via vår områdedialekt, men direkte til riksdansk, i den variant som riksdansk har i den regionen. Det ville omtrent svare til at når en fra Orkdalen vil ha en mindre stedbundet tale, så hopper en direkte til «standard østnorsk i trøndersk tapning», dvs. et slags fintrøndersk. Men i praksis er det altså ikke det som skjer i Norge – det vanligste er at orkdalingen går over til folkelig trondheimsmål eller «trønderdialekt».

Vi kan altså litt skjematisk si at vi i Norge, iallfall i prinsippet, har fire nivåer fra rein dialekt til standardspråket.:

- 1 «Rein» dialekt
- 2 Områdedialekt
- 3 Regionalt standardspråk
- 4 Overregionalt standardspråk

I Danmark fins altså 1, 3 og 4, men neppe 2. Det overregionale standardspråket er det københavnske riksmålet, som dominerer Sjælland.

I Norge er det nærmest en fiksjon å skulle snakke om et overregionalt standardspråk, men om en skal snakke om noe slikt, må det vel være det som ofte kalles «standard østnorsk». Men, som navnet sier, det vil alltid ha sine østlandske egenheter og dermed også sin regionale tilknytning; Og det er heller ikke noe folk fra andre landsdeler føler de må streve mot om de vil normalisere, de stanser nesten alltid med den regionale varianten av standardspråket.

Forholdene i Sverige ligger noe imellom de norske og de danske på dette punktet, men de ligger nærmere de danske.

Bymål

Endel av det som er sagt ovafor om utviklinga av dialektene, passer også for bymål. Også her har vi vise utjamninger i systemet, påvirkning fra større byer i nærheten osv.

Men de større byene skiller seg fra de fleste dialektene iallfall på en bestemt måte, nemlig ved at de ofte har flere språkvarianter samtidig. Ofte ligger en variant nær bokmål, mens den andre varianten ligger nærmere dialektene omkring byen. Slik er det f.eks. i Oslo, der de to variantene gjerne forbindes med Oslo vest og Oslo øst. Forskjellen mellom de to variantene er betydelig, men det finnes mange blandingsvarianter. I en by som Stavanger finnes det også en høgstatusvariant og en lågstatusvariant, men høgstatusvarianten ligger ikke fullt så nær skriftspråket. Den har f.eks. *je* for *jeg* og har ellers dialekttrekk som adjektiver på -e (*han e flink'e*), stemte klusiler (*båden*) og presensformer på -e (ikke -er) (*han komme, han sidde*). Bergen har også høg- og lågstatusformer, men det -ser ut til at det er mindre skarpt skille imellom variantene enn i Oslo og Stavanger. En finner f.eks. både *eg* og *jæi* (*jeg*) og *ikkje* og *ikke*, men de folkelige formene er her det noen kaller mindre stigmatisert, dvs. det betyr mindre for ens sosiale plassering eller omdømme om en bruker disse formene enn tilfellet ser ut til å være i Stavanger.

Hvordan går det så med dette skillet mellom høgstatus- og lågstatusformer vi ofte finner i byene? Vi skal se på noen konkrete undersøkelser som er gjort.

I Tønsberg var det endel bruk av former som *husene* vsa. *husa*. Hos yngre folk er det nå bare *husa* (iflg. ei hovedoppgave av Per Paasche Gulbrandsen). I Stavanger snakka de jentene som ble opplært til å snakke «fint», nesten bare dette prestisjemålet i 60-åra, mens guttene ofte brukte bydialekten («gadaspråge»), iflg. Helge Omdal. Da han på ny undersøkte forholda i 1978, fant han at språket hos de yngre var mye mer ensarta, og at det lå nærmest bydialekten. I Oslo brukte de yngre mer a-former i substantiv enn mellomgenerasjonen (iflg. Knut Western). (Men også de aller eldste brukte mer.) I

Trondheim bruker de yngre flere typiske dialektformer enn de eldre (iflg. Fintoft og Mjaavatn).

Totalt sett viser det at bydialektene ikke står på vikende front i forhold til mer normalisert språk, men snarere styrker sitt grep i byene. Det ser ut til at høgstatusvarianten har tapt terreng, især om en dømmer etter språket hos de yngre. Det er ikke lenger så klart skille hos de yngre mellom en «finere» og en mer «folkelig» variant, især ikke i de mellomstore byene. Og det skyldes især at jentene snakker mer «folkelig» enn de gjorde for en generasjon siden.

En forskjell mellom bymål og tradisjonelle bygdedialekter finner vi under begrepet variasjon. De mer tradisjonelle bygdedialektene har ofte vært relativt stabile, det har vært lite slingringsmonn i språkbruken, talemåtene og formene har oftest vært de samme uavhengig av hvem en har snakka med. I bydialektene er det ikke slik. Vi finner ofte større variasjon, ikke bare mellom forskjellige grupper, men også hos den enkelte. I Ålesund finner en f.eks. formene *di*, *dem* og *dei*. i bruk ved sida av hverandre, altså både standardformen (*di*), bydialektformen (*dem*) og sunnmørsformen (*dei*).

Liknende forhold finner vi nok også i andre byer. Men dermed blir det kanskje ikke fullt så enkelt likevel å si hvordan dialekten utvikler seg. For når flere former finnes i nærmest fri variasjon, er det ikke lenger så lett å si hva som egentlig er dialekten.

Vi har ovafor sett flere eksempler på at talespråket på et sted øver innflytelse på språket et annet sted, og vi har hevda at talespråket er en viktigere påvirkningsfaktor enn skriftspråket. Men på den andre sida er det også klart at skriftspråket kan ha en viss betydning for språkutviklinga. Det er stadig flere som i visse situasjoner eller mer permanent velger å «normalisere» språket sitt, oftest bokmål. Vi tenker da først og fremst på nordmenn, men det gjelder i økende grad innvandrere. Når en er usikker på hvordan ord skal uttales, vil en lett oppfatte skriftbildet som en slags norm, og dermed kan vi få en skriftuttale som ikke er naturlig fundert i et talespråk i og med at språket i radio og TV betyr mye for språkutviklinga, kan en også huske på at mye av det som sies der, er skrevet på forhånd, Og da kan nok skriftbildet lettere influere enn ellers.

Dette er tydelig ved stedsnavn. *Kolbotn* uttales i dag som det skrives, og har fortrenget eldre uttaleformer som *Kølabånn* eller *Kullebunnen*. *Geiranger* blir stadig oftere uttalt etter skrifta til fortrenghet for den gamle uttalen *Gjørång*. Den gamle uttalen [vø:i] og [skø:i] for *Vøyen* og *Skøyen* er blitt borte, mens det parallelle [sku:i] er bevart pga. skriftforma *Skui*. Også forma *Trondheim* blir nok stadig mer brukt, men en skrivemåte som *Sognsvatn*, som det het i mange år, har nok ikke endra Oslo-folks uttale av dette navnet.

Til slutt et raskt blikk ut over våre landegrenser. Vi har jo pleid å regne med at vi har et slags språkfelleskap her i Skandinavia, og en kan jo fundere hvordan det vil gå med det. Når det gjelder svensk, så er temmelig mange nordmenn etter hvert utsatt for svensk

språk via TV, og det skulle jo styrke språkforståelsen, og det gjør den nok også. Men mange vil også ha observert at det ikke alltid er like lett å forstå svensk muntlig. Og i mange tilfeller skyldes det et problembarn for den skandinaviske språkforståelsen, nemlig slang. Slang finnes jo mange steder, også i Norge, men det ser ut til at slang er mer i bruk i Sverige enn i Norge. Kanskje er det fordi Sverige er mer urbanisert – slang er jo først og fremst et byfenomen.

Også dansk volder problemer etter hvert, men mest av en annen grunn. For i dansk har det i løpet av den siste generasjonen skjedd store lydendringer. Dansk var jo vanskelig nok fra før, men er ikke blitt lettere nå. I mange tilfeller kan forskjellige ord få samme uttale. F.eks. kan orda *lære, lærer, lærere* hos den unge generasjon, omtrent som ['lɛ:ʌ] ([læ:a]). Et annet eks.: Orda *kæres, kærres, kagers, kaos* kan falle sammen i [kæ:ʌs].

For det nordiske språksamarbeidet ville det derfor bli ei stor ulykke om danskene skulle komme på den «geniale» ideen at de skulle stave mer slik de snakker. En kan vel si at det mer er skriftspråket enn talespråket som knytter dansk språk til resten av det nordiske språkfelleskapet.

Skrift

Så langt har vi sett på talespråket. Men hva med skriftspråket? Her kunne vi kanskje vente større stabilitet, for skriftbildet varierer jo ikke så mye som uttalen. Men noen forandringer kan vi nok spore her også.

For å forstå hvorfor det skjer endringer i skriftspråket, må en ha i mente noen viktige fakta. Et av disse er at i dag tar langt flere del i skriftkulturen enn tidligere. For 100 år sia var ikke engang norsk eget fag (først fra 1839). Skrivekunnskapene var ikke så gode som nå – nå er skrift allemannseie. Alle skriver noe, og langt flere enn tidligere skriver noe for offentligheten. For 50 år sia var det mer en elite som gjorde det. Dette må få følger for skriftspråket.

Så lenge en elite (sosialt, utdanningsmessig) hadde skriftspråket for seg sjøl, var det lettere å holde på språklige finurligheter. Et eks.: Når de fleste som skreiv, hadde lest latin, var det lettere å bruke latinske fremmedord og å bruke dem «korrekt». I dag finner en sjeldnere slike fremmedord (hvis de da ikke har gått inn i allmennspråket, som *lektor* o.a.). Når langt flere bruker språket skriftlig, vil det komme inn i skrift ord og vendinger som ikke har vært akseptert tidligere. Det kan være:

- 1) dialektale trekk
- 2) talespråklige trekk generelt
- 3) «feil» av forskjellige slag.

Et eksempel på det første er at vi i bokmål nå ser langt oftere *har blitt* og *har kommet* og *har gått*, der en før mest hadde *er blitt/kommet/gått*. Her er det nok østlandsk dialekt som slår mer igjennom i skrift enn tidligere. Dansk (og vestnorsk) har mer *er* her, og det er grunnen til at det ble brukt mer før.

En ser vel i dag stadig oftere at *da* og *når* brukes annerledes enn de tradisjonelle reglene tilsier. Det har nok sin bakgrunn i at de fleste dialektene enten ikke har dette skillet som skriftspråka setter opp, eller at de bruker orda noe annerledes. Noe liknende ser en ved *enda* og *ennå*, der skriftspråket har finurlige regler som ikke alltid stemmer med talespråket.

Om vi etter hvert her får endring av normene, er det vel for tidlig å si. Men vi har i alle fall tidligere sett at normene har endra seg når bruksmåten har endra seg. For hundre år sia sa en at det på norsk måtte hete *Henne ble overrakt medaljen* og ikke *Hun ble ...* fordi *henne* var dativ (indirekte objekt) og kunne ikke bli subjekt i passiv. En støtta seg da på regler som gjaldt for kasusspråk som norrønt og tysk. Men folk sa jo *Hun ble overrakt medaljen*, og langsomt er det akseptert, og få reagerer vel i dag på denne uttrykksmåten. Og mens grammatikerne tidligere argumenterte sterkt for at det måtte hete *Det er jeg* og *Han er større enn jeg*, er det nok stadig flere som aksepterer også *Det er meg* og *Han er større enn meg*.

Denne «demokratiseringa» av språket gjelder ikke bare skriverne, men enda mer leserne. Det er stadig større grupper som leser, især gjelder det aviser. Det fører igjen med seg at avisspråket har kommet nærmere talespråket enn det var tidligere. Det innebærer

- kortere setninger
- enklere syntaks

Nynorsk har nok, også spilt en rolle for denne utviklinga. Nynorsk setningsmønster ligger nær talespråket, og det kan ha dradd bokmål et stykke i talemålsretning.

Men bildet er ikke helt entydig. Det fins også tendenser til lengre ord enn før, helst sammensatte, og det har også utvikla seg en slags «ny kansellistil», et slags byråkratinorsk, som nok ikke er folkelig, men heller ikke ser ut som den gamle kansellistilen. Vi finner bl.a. mye «språklig tåke», som noen har kalt det, f.eks. uttrykk som

- den omstendighet at -
- foreta iverksettelsen av
- i størrelsesorden

der vi like gjerne kunne ha skrevet

- det at -
- begynne med
- omtrent

Mye slikt finner vi i dokumenter og skriv av mange slag, og derfra kan det lett finne veien inn i avisspråket.

Ordforråd

Det foregår i dag større utskifting av ord enn noen gang før. Vi får stadig nye saker og ting, og dermed også nye ord. Og pressa vil gjerne være original og danner derfor nye ord og begreper. Derfor får vi

- mong og lødd
- lærevegring og healing
- kartongvin og parabolbarn
- kremfil og oval weekend

for å ta noen av de nyeste, ganske nye er også

- fettsuging og skiskøyting
- kontraktør og børshai
- stjernekrig og hanggliding
- CDer og PCer og PDer
- minibank og mikromaskin

og som nye fremmedord

- glasnost og perestroika.

Og vi fikk først *japper*, og da ballongen brast: *forjappe seq*. Fenomener kan komme og gå. *Hullkort* er nok et etterkrigsord, men er vel nærmest blitt et historisk fenomen.

Miniskjørt kom og gikk – og kom igjen. For et par år sia var det blant langrennsfolk snakk om *røbbede* eller *rubbede ski*, men det forsvant igjen da skiskøyting for alvor fikk gjennomslag. Børshaiene og jappene er vel også ute igjen snart, og stjernekrigen forsvinner vel forhåpentligvis sammen med Reagan.

Her var det gjenstandene eller fenomenene som kom og gikk. Men det kan også være det språklige uttrykket som kommer og går. Vi har også språklige moter. Rundt 1970 var det snakk om å *stå på krava*. Og *bli bevisstgjort* så vi ikke skulle *bli manipulert*. Nå er det vel heller snakk om å *finne sin nisje* på sin *cafe* der en kan *vinkle problemer* slik at en kan *ligge i forkant* av utviklinga.

Nye ord som kommer inn, er helst substantiver og verb, og i noen tilfeller adjektiver. Det er sjelden i små (lukkede) ordklasser. Men det kan skje noe også der. Et ord som *pluss* ser ut til å ha utvida sitt bruksområde i seinere tid, og kommet noe mer inn blant de vanlige sideordnende konjunksjonene. Eks.:

- De 12 EF-landa pluss Norge
- Det skyldes nok at han jobber for mye, pluss at kona har gått 'fra han.

Det viktigste som skjer i ordforrådet, er vel likevel det ingen kan unngå å merke: presset fra engelsk. Problemet er vel stadig større, dels fordi det kommer stadig flere ord inn, Og dels fordi folk i dag kan engelsk bedre enn tidligere – de uttaler dermed disse orda nokså nær engelsk uttale, og orda blir da vanskeligere å tilpasse til norsk. For ellers er det slik at når ordet har vært lenge nok i norsk (i vanlig bruk), så tilpasses det, gjerne til norsk uttale

- *choke* -> *sjokk*
- *chief* -> *kjif*
- *clutch* -> *kløtsj*
- *cakes* -> *kjeks*

Hvis vi nå ikke forandrer rettskrivinga i slike ord, kan det bli nokså vanskelig å vite hvordan ordet skal skrives – om en da ikke er god i engelsk. F.eks. kan en i-lyd i engelsk skrives med ea som i *teak* og *cream*, med ee som i *tweed*, med ie som i *briefing*, med ey som i *volley*, med y som i *whisky* – eller med i som i de fleste norske orda.

Vi kan også få problemer med å tilpasse ordet til norsk bøyning. En kan jo lure på om det skal hete *bagen* eller *baggen*, *cupen* eller *cuppen* (eller *køppen*?). Og kan vi skrive *handikappet*, evt. *handikappa*, eller heter det *handicapped*?

Disse problema blir stadig større fordi det går stadig kortere tid fra tingene eller fenomenene oppstår i utlandet, til orda dukker opp i norsk. Dermed blir det oftest for kort tid til å finne avløserord på norsk grunn.

Men noen ganger lykkes en tross alt. Vi har fått *utblåsing* for *blowout*, og vi fikk under Vietnam-krigen *opptrapping* for *eskalering*. Databransjen er utsatt for engelsk innflytelse, men *datamaskin* har vel slått ut *computer*. Men med de nye små maskinene kom *PC*, og det norske *PD* (for personlig datamaskin) har ikke slått an.

Svært mange lånord er engelske, men ikke alle, iallfall ikke i streng forstand. For mange er bygd opp av greske eller latinske røtter, og disse lar seg lettere tilpasse til norsk:

transistor, radio, video, terminal, diskett, database, implementere, subrutine

Med mer innvandring får vi også flere ord fra andre språk:

cappuccino (ital.), *empanadas, tortilla, tacos* (spansk), *lasagne* (ital., fransk), *mousaka* (gresk), *sushi* (japansk) m.m.

Vi kan også låne ordgrupper eller uttrykk, helst da slik et vi oversetter ord for ord, men overtar uttrykksmåten. Slik har vi fått *gå inn for noe, det er opp til deg, følge opp* fra engelsk, ja også hilsemåten *Ha en god dag* (fra USA). Og fra svensk har vi fått uttrykket *takke ja/nei* og den nye bruken av *hei* (når man går fra hverandre).

Vi kan ellers i vår tid merke at vi får flere kortord som *pop* - fra *populærmusikk*, *hasj* – fra *hasjis*, *porno* – fra *pornografi*.

Skrivemåter

Skrift avspeiler stort sett talen, så mye av det som er nevnt ovafor, gjelder også skrift. Men det fins enkelte ting som gjelder spesielt skrift. Og det mest påfallende av nye trekk i skriftspråket, synes jeg nok er at genitivs-s stadig oftere får apostrof foran seg. Spesielt gjelder det navn på firmaer, butikker o.l.: *Svein's mat, Janne's salong*. Som eksemplene viser, er det oftest et egennavn som står i genitiv. Men det kan også være et fellesnavn: *året's multer* (autentisk eks.).

Denne skrivemåten stammer fra engelsk, Så her er nok et eksempel på engelsk påvirkning på norsk. Men i motsetning til andre lån er det ikke så sikkert at dette er et problem for norsk. For denne skrivemåten har sine fordeler – den viser tydelig hva grunnordet er. Spesielt med fremmede navn kan det være en fordel.

Også ellers kan vi merke innflytelsen fra engelsk i skriveskikkene våre. På engelsk kan en stille to substantiver ved sida av hverandre, slik at det ene modifierer det andre: *science fiction, love story, tape recorder, wine bar* o.l. På norsk er dette i prinsippet ikke mulig - vi lager vanligvis i stedet sammensetning: *kjærlighetshistorie, vinbar* osv.

Men den engelske skrivemåten ser ut til å infisere også norsk. Det gjelder først og fremst i direkte lån fra engelsk: *science fiction*, men en kan stadig oftere se også vanlige norsk sammensetninger skrevet i to ord: *Pepper kake, fiske boller, molte syltetøy, Norsk Badminton Forbund, Universitets Bokhandelen, Snadder Expressen*.

Også en tredje skrivemåte kommer fra engelsk. I norsk bruker vi stor forbokstav bare først i ordet. Hvis det er et sammensatt ord, kan vi få stor forbokstav hvis vi har bindestrek mellom delene av ordet: *Aust-Agder, Nord-Norge* (men *Vestoppland, Sunnhordland*), *De-No-Fa*. Men i seinere tid kan vi stadig oftere se sammensetninger uten bindestrek og likevel stor bokstav inne i ordet. Det kom vel først i databransjen, med produktnavn som *MacWrite, WordPerfect, NetOne* o.l. Sporadisk har det også forekommet før, med navn som *KeNord* (svensk) o.l., men det ser ut til å ha tiltatt i seinere tid, med *TusenFryd, GlasMagasinet, TogService* (NSB), *InnenriksFlyet* (SAS).

Skrivemåten har tradisjon i skotske navn: *MacDonald, McGill* o.l. Og det er ikke utenkelig at en direkte sammenheng mellom denne tradisjonen og den nye tendensen i seinere år, for så vidt jeg forstår, var det Macintosh (som riktignok bruker liten i) som gjorde skrivemåten vanlig gjennom navn som *MacWrite, MacPaint, MacPlus* osv.

Skriftspråk og normer

Når vi tar for oss utviklinga i åra som kommer, er det kanskje mange som er mer opptatt av de store linjene enn av det vi har tatt for oss til nå. F.eks.: Hvordan går det med nynorsken? – eller bokmålet for den saks skyld, det radikale bokmålet eller riksmålet?

Når det gjelder nynorsken, er jo langtidstendensen den at bruken av nynorsk har gått tilbake de siste tiåra. (Jeg bygger da på tall for skolen: hvor stor prosent av elevene i

grunnskolen som bruker nynorsk.) Men prosenttallet har stabilisert seg de siste åra, så for øyeblikket er ikke tendensen så dårlig for nynorsken.

Når det gjelder framtida, tror jeg likevel neppe at nynorsken kan få noen framgang å snakke om på noe sikt.

Nynorsken har iallfall to store problemer å slite med: Det fins ingen byer som klart kan defineres som nynorske. Vestlandet, som jo er og har vært nynorskens kjerneområde, har riktignok hatt en viss økning i befolkningen i seinere år, men de store byene bruker stort sett bokmål. Nynorsk har altså sin basis i områder som er befolkningsmessig er i tilbakegang.

Et annet problem for nynorsken er at i og med at bokmål er såpass dominerende, påvirker det også nynorsken. Det er hele tida et press fra bokmål på nynorsk, Og nynorsk må stadig forholde seg til det. Noe av dette blir akseptert i nynorsk, noe blir underkjent. Av slike «bokmålismer» i nynorsk, kan en nevne et grammatisk trekk: bruk av *den* som henvisende pronomen der nynorsk krever *han* eller *ho* (*Her er boka. Eg las den i går* istedenfor *Eg las ho i går*). Mange enkeltord presser på for å slippe til i nynorsken: *leilighe(i)t*, *mulighe(i)t*, *skøyteløp*, *Norge* m.fl. Det har stått stor strid om såkalte anbehetelse-ord, altså ord med forstavelserne an- og be- og etterstavelserne -het og -else.

En annen sak med nynorsken er at ettersom bokmålet i seinere år ikke har vist vilje til å komme nynorsken i møte – i form av større tilnærming, har nynorsken delvis også vendt seg innover i seg sjøl og dyrka sin egenart. Jeg tenker da på det at en i flere tilfeller har gjort endringer i nynorsknormalen. som faktisk fjerner nynorsken fra bokmålet. Det gjelder f.eks. forma *me*, som ble degradert til sideform i 1938, men som seinere er opphøyd igjen, *hennes* er derimot degradert til sideform etter å ha vært hovedform lenge (vsa. *hennar*), det gjelder regulering av svake verb, der flere nå får -de enn tidligere, f.eks. *kjørde* og *førde* (vsa. -te) m.m. Dette er jo litt problematisk så lenge en har krav om sidemål som skriftlig øvelse i skolen – da bør det jo ikke være for mange unødige forskjeller mellom målformene.

Om vi så vender blikket mot den andre sida, mot bokmålet – og riksmålet for den saks skyld, så ser en kanskje ikke så klare utviklingstendenser. Men en kan vel se at språkstriden har blitt noe mer laber – det virker som holdningen til språkspørsmål er noe mer avslappa i dag – iallfall om vi tenker på de sakene som opptok folk før. Dette kan ha flere årsaker, og det kan nok være at det såkalte «liberaliseringsvedtaket» i 1981, som noen av oss var imot, har spilt en viss rolle der.

Denne mer avslappa holdningen til de gamle stridsspørsmåla ser ut til også å ha ført til at en ikke er så streng lenger når en skal akseptere ord og uttrykk. Iallfall i avisene ser det ut til å være tilfelle. Det virker som former som *sein*, *lauv*, *tjuv*, *sjøl*, *jenta* o.l. oftere dukker opp i avisene enn før – ja, tom. Aftenposten har a-former av og til (ikke i verb: *kasta*, men substantiver, hunkjønn bestemt form).

En tendens i motsatt retning kommer fra det som ofte kalles moderne teknologi. Stadig flere bruker tekstbehandling, og flere slike program har ordretting som en del av

programmet. En kan da se en fare for en viss ensretting hvis mange bruker slik ordretting. På den andre sida er disse ordrettingssystemene ennå såpass primitive at faren foreløpig ikke er så veldig stor.

En annen tendens i samme retning er det at mange aviser, især de mindre, tar inn meldinger direkte fra fjernskriver, helst fra NTB. Den språkformen NTB bruker, blir dermed også den som kommer i avisa, uansett hva slags språkform avisa ellers bruker. Også det kan virke ensrettende.

Avslutning

Jeg har her pekt på noen tendenser en kan finne i dagens norsk. Noen av de viktigste tendensene er:

I talespråket finner vi tendens mot

- geografisk utjevning i retning av områdedialekter
- større variasjon hos den enkelte, bl.a. ved at den enkelte varierer språket etter situasjon og samtalepartner

I skriftspråket finner vi

- større stabilitet i skrivemåte og bøyning
- stadig større utskifting av ordforrådet
- større og større press fra engelsk

Men noe klart svar på hvordan norsk språk er i år 2000, har jeg nok ikke nå. Det kommer først i den neste forelesningen, som holdes her år 2000.

(Forelesningen førte til at foredragsholderen ble invitert til en samtale med Bjørn Haga i Lørdagsrevyen i NRK samme kveld, 23. nov. 1985.)

Etterord (2021)

Dette var nok mer en beskrivelse av dagens tilstand enn en spådom om framtida. Men jeg synes nok mye av det jeg sa da, har fortsatt i samme spor. Men på iallfall et par punkter har nok utviklinga endret spor:

- Oslomålet har i langt større grad enn i 1985 ført til endringer i talemålet, især hos de yngre, også i områder av Østlandet langt fra Oslo, altså i nord og vest, på flatbygdene i Innlandet og i fjellbygdemål (dølamål) lenger nord og vest.
- Jeg sa i 1985 at grunnleggende egenskaper ved trøndermål som palatale konsonanter i ord som *manjn* stod fast. Det er ikke lenger riktig. I stor grad, især i bymål, byttes den palatale konsonanten ut med en tilsvarende retrofleks, dvs. som en lyd mange trøndere og østlendinger har i *barn*. Dette er ikke en tilpassing til oslomål/østlandsk, men snarere en kompromissform som brer seg.
- Jeg nevnte retrofleks l, av mange kalt Østfold-l, som finnes i mange tilfeller i Oslo, men ikke etter a og å, ble det sagt. Men i seinere år har den kommet for fullt også i slike posisjoner, især hos barn og unge.
- Noen nyord ble ikke stående lenge, bl.a. *mong* og *lødd* (avleda av Mongstad og Løddesøl, knytta til enorme overskridelser, om store pengebeløp). Også *glasnost* og *perestroika* (Gorbatsjovs termer for åpenhet og endring) gikk vel også raskt ut av vanlig ordforråd. Mens flere av de andre er blitt stående.